

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 1 (2017)

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΔΙΔΑΧΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

7^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
15-18 Ιουνίου 2017

**Συναισθηματική ανάπτυξη, Αυτοεκτίμηση και
Διαμόρφωση αυτοεικόνας των χαρισματικών
μαθητών.**

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΠΟΛΥΜΝΙΑ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

doi: [10.12681/edusc.1699](https://doi.org/10.12681/edusc.1699)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α., & ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ Π. (2019). Συναισθηματική ανάπτυξη, Αυτοεκτίμηση και Διαμόρφωση αυτοεικόνας των χαρισματικών μαθητών. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1, 985-992.
<https://doi.org/10.12681/edusc.1699>

Συναισθηματική ανάπτυξη, Αυτοεκτίμηση και Διαμόρφωση αυτοεικόνας των χαρισματικών μαθητών.

Αγγελική Παπαδημητρίου, Φιλολόγος
angelinapapas@hotmail.com

Πολύμνια Παπαγιάννη, Φιλολόγος
polina_3808@hotmail.com

Περίληψη

Στην παιδική ηλικία η διαμόρφωση της αυτοεικόνας και της αυτοεκτίμησης αποτελούν δύο πολύ σημαντικούς παράγοντες στη φυσιολογική ανάπτυξη των ατόμων. Υπάρχουν όμως διαφορές και προβλήματα στη συναισθηματική ανάπτυξη των χαρισματικών παιδιών;

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι η διερεύνηση του κατά πόσο μπορεί αυτή η διαφορετικότητα να επηρεάσει τη συναισθηματική ανάπτυξη, είτε εξαιτίας συναισθηματικών παραγόντων (περιθωριοποίηση, δυσκολίες προσαρμογής κ.λπ.), είτε λόγω της διαφορετικότητάς τους, όσο και ποια είναι τα βασικότερα ζητήματα και προβλήματα στην κοινωνικοποίηση και στη συναισθηματική προσαρμογή τους.

Η σημασία της κατανόησης της διαφορετικότητας και των ξεχωριστών αναγκών των χαρισματικών μαθητών είναι υψίστης σημασίας. Τι θα μπορούσε να γίνει, ώστε να σταματήσουν αυτά τα παιδιά να είναι στο περιθώριο;

Λέξεις-Κλειδιά

Συναισθηματική ανάπτυξη, αυτοεκτίμηση, αυτοεικόνα, χαρισματικοί μαθητές

Abstract

During childhood the formation of self-image and self-esteem are two very important factors in the normal development of individuals. Are there any differences and problems in the emotional development of charismatic children?

The purpose of this paper is to investigate whether this diversity can affect the emotional development either due to emotional factors (marginalization, adaptation difficulties, etc.) or due to their diversity, and also what are the main issues and problems in their socialization and emotional adaptation.

The importance of understanding the diversity and the special needs of charismatic students is of paramount importance. What could be done to stop these children from being on the sidelines?

Keywords

Emotional development, self-esteem, self-image, charismatic students

Τι ορίζουμε ως χαρισματικότητα

Μπορούμε να δώσουμε πολλούς ορισμούς για τη χαρισματικότητα. Αν θέλουμε να προσεγγίσουμε τον συγκεκριμένο όρο σωστά θα πρέπει να κατανοήσουμε πως έχει πολλές πλευρές και διαστάσεις. Με πολύ απλά λόγια ως *χαρισματικότητα* ορίζουμε το δυναμικό ενός ατόμου για ασυνήθιστες επιδόσεις σε έναν ή περισσότερους ειδικούς τομείς (ειδικό χάρισμα ή ταλέντο), όπως για παράδειγμα, στη γλώσσα, στα

μαθηματικά, στο σκάκι, στη μουσική, ενώ λιγότερο συχνά βλέπουμε άτομα που είναι χαρισματικά σε διάφορους τομείς (πολύ-ταλαντούχα) (Heller, 1992).

Ο όρος χάρισμα από μόνος του μας προδιαθέτει για κάτι θετικό, καλό, κάποιο είδος δώρου που μας *χάρισαν*. Και αυτό που θα σκεφτόταν κανείς είναι πώς θα μπορούσε κάτι τέτοιο να αποτελέσει πρόβλημα σε κάποιον; Η απάντηση είναι πως όχι μόνο θα μπορούσε, αλλά θα το κατάφερνε και πολύ εύκολα. Ένα χαρισματικό παιδί διαφέρει από τους υπόλοιπους συνομήλικούς του, θετικά μεν, υπερτερεί θα λέγαμε, ωστόσο διαφέρει. Και η διαφορετικότητα πολλές φορές προκαλεί προβλήματα, καθώς κάνει το άτομο να ξεχωρίζει από το σύνολο. Ειδικά στις μικρές ηλικίες, όλοι ξέρουμε, πως τα παιδιά δε θέλουν να διαφέρουν, αλλά να ενσωματωθούν σε ομάδες, να κάνουν φίλους, να μοιράζονται σημαντικά για εκείνα πράγματα. Σκεφτείτε πόσο μπορεί να επιδράσει στην ψυχολογία ενός χαρισματικού ατόμου το ότι πάντα υπερέχει των άλλων και πολλές φορές μπορεί να μη συμβαδίζει νοητικά με τα παιδιά της ηλικίας του, με αποτέλεσμα να μη χρειάζεται καν να μην το εντάξουν εκείνα στις παρέες τους, αλλά να περιθωριοποιείται από μόνο του, εξαιτίας αυτής της υπεροχής.

Η έννοια του εαυτού αποτελεί μία σύνθετη εννοιολογική κατασκευή η οποία περιλαμβάνει γνωστικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές πτυχές. Οι δύο βασικές συνιστώσες της έννοιας του εαυτού είναι η αυτοαντίληψη ή αυτοεικόνα και η αυτοεκτίμηση ή σφαιρική αυταξία. Η αυτοαντίληψη είναι μία γνωστική πλευρά της έννοιας του εαυτού, ενώ η αυτοεκτίμηση αντιπροσωπεύει τη συναισθηματική πλευρά και αναφέρεται στη σφαιρική άποψη που έχει κάποιος για την αξία του εαυτού του.

Η ανακάλυψη της έννοιας του εαυτού κατά την παιδική ηλικία είναι μια δύσκολη διαδικασία. Εξετάζοντας τα βασικά χαρακτηριστικά των χαρισματικών παιδιών μπορούμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο αυξάνεται αυτός ο βαθμός δυσκολίας για τη δική τους περίπτωση.

Βασικά χαρακτηριστικά των χαρισματικών μαθητών

Ένας χαρισματικός μαθητής γνωρίζει πως υπερέχει και προσπαθεί να αποδείξει την αξία του στους γύρω του. Υπάρχουν δύο βασικές διαφορές ανάμεσα στα παιδιά που έχουν κάποιο ταλέντο και στα χαρισματικά και αυτές είναι: πρώτον, ένα ταλαντούχο παιδί έχει έμφυτο προβάδισμα σε έναν τομέα (χορό, μαθηματικά κ.ο.κ), ενώ ένα χαρισματικό υπερέχει σε αρκετούς τομείς. Και οι δύο έχουν επίγνωση της κατάστασής τους, όμως ο χαρισματικός μαθητής θα ενδιαφερθεί να επιδείξει αυτή την υπεροχή στους γύρω του, όχι από ματαιοδοξία, αλλά από ανάγκη για επιβράβευση. Αυτό όμως έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργεί στους γύρω του αρνητικά συναισθήματα προς το πρόσωπό του, καθότι έχει άποψη και γνώση για τα πάντα και συνεχώς το επιδεικνύει. Η συνέπεια αυτού είναι καταστροφική και συνήθως συνυφίνεται με την περιθωριοποίηση αυτών των μαθητών από την υπόλοιπη τάξη.

Ένας χαρισματικός μαθητής επίσης έχει ως αυτοσκοπό την επιτυχία στα πάντα. Αρνείται να δεχτεί ως επιτυχία τον μη άριστο βαθμό, απογοητεύεται εύκολα και φοβάται να δοκιμάσει κάτι καινούριο, αν δεν είναι σίγουρος ότι θα πετύχει από πριν. Μέσα σε όλον αυτόν τον κυκεώνα συναισθημάτων, έχει την ανάγκη να καταπιάνεται με μεγάλα και σχεδόν ακατόρθωτα πράγματα, τα οποία δυσκολεύεται ακόμη κι εκείνος να φέρει εις πέρας. Όταν δεν επιτυγχάνει τους στόχους που έχει θέσει, νιώθει αποτυχημένος, ακόμη και ένοχος.

Οι χαρισματικοί μαθητές είναι από τη φύση τους δημιουργικοί, όμως χρειάζονται την απαραίτητη ενθάρρυνση. Μερικές φορές μπορεί να έχουν χαμηλούς βαθμούς στον σχολικό έλεγχο, για τον λόγο ότι δεν τους προκαλεί το ενδιαφέρον. Το ποσοστό διαρροής των χαρισματικών μαθητών από το σχολείο είναι πολύ υψηλό, πράγμα που αποδεικνύει ό,τι ειπώθηκε ακριβώς πιο πάνω.

Η χαρισματικότητα προϋποθέτει υψηλή νοημοσύνη. Κατά συνέπεια ο ρυθμός μάθησης είναι δύο με τρεις φορές γρηγορότερος από των φυσιολογικών μαθητών. Όμως δε συνεπάγεται απαραίτητα και την ταυτόχρονη κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη. Γι' αυτό τον λόγο, ενώ στο νοητικό κομμάτι θα επιδρούσε θετικά η ανέλιξη σε μεγαλύτερες τάξεις, στο κοινωνικό δεν είναι σίγουρο ότι θα βοηθούσε αντίστοιχα. Από τη μία μπορούν να κάνουν παρέα με μεγαλύτερα παιδιά, αλλά από την άλλη υπάρχει η πιθανότητα να προτιμούν τα παιδιά της δικής τους ηλικίας.

Όλοι οι μαθητές δεν έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Καθένας αποτελεί ειδική περίπτωση και χρειάζεται να τον παρακολουθήσουμε προσεκτικά.

Οι χαρισματικοί μαθητές σκέφτονται με διαφορετικό τρόπο και έχουν καλή αντίληψη των γεγονότων που συμβαίνουν γύρω τους. Δουλεύουν και συγκεντρώνονται καλύτερα μόνοι τους, χωρίς τον περίγυρο να αποσπά την προσοχή τους (Maria Avery, Feb. 2012)

Αναγνώριση στο σχολικό περιβάλλον

Οι υψηλά χαρισματικοί μαθητές δεν μπορούν να αναγνωριστούν εύκολα στο σχολικό περιβάλλον, παρά την αντίθετη κοινή άποψη. Δε φτάνουν μόνο οι καλές προθέσεις και η θέληση εκείνου που επιχειρεί την αναγνώριση, αλλά πρέπει να ληφθούν υπόψη διάφοροι παράγοντες, όπως:

- Αντιληπτικές διαστρεβλώσεις εξαιτίας λανθασμένων υποθέσεων και προκρίσεων, λάθη παρατήρησης ή ακόμα έλλειψης γνώσεων σχετικά με το πώς εμφανίζεται η χαρισματικότητα.
- Η αναγνώριση των «υψηλού κινδύνου» ομάδων, π.χ. υψηλά χαρισματικοί μαθητές με προβλήματα συμπεριφοράς, χαρισματικοί ανάπηροι μαθητές, χαρισματικοί μαθητές που αποδίδουν στο σχολείο κάτω των δυνατοτήτων τους, από οικογένειες με οικονομικά προβλήματα, μετανάστες κ.λπ.
- Δυσμενείς συνθήκες οικογενειακής και σχολικής κοινωνικοποίησης για τους εν λόγω μαθητές, σε σημείο που οι πιθανότητες για αναγνώριση ειδικών ταλέντων είναι εξαιρετικά περιορισμένες (Kurt Heller, 2004).

Πέραν όλων αυτών των προβλημάτων, υπάρχουν κίνδυνοι που ελλοχεύουν με την τοποθέτηση της ταμπέλας στο πρόβλημα, παρόλο που οι αντιδράσεις συνήθως είναι θετικές στο άκουσμα του όρου «χαρισματικός»:

- Κοινωνική απομόνωση, ανάπτυξη εγωκεντρικών συμπεριφορών, κίνδυνος ή διαταραχή της ανάπτυξης της προσωπικότητας και της αυτοπεποίθησης μέσω των υπερβολικών πιέσεων επίτευξης ή υπερβολικής ευθύνης (Heller, 2004).

Συχνά προβλήματα που αντιμετωπίζουν

- Εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους συχνά νιώθουν απομονωμένα.
- Έχουν συχνά προβλήματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις με τον δάσκαλο ή με τους συμμαθητές τους. Αναπτύσσουν προκλητική συμπεριφορά προς τον δάσκαλο ή εναντιώνονται σε αυτόν, επειδή έχουν την αίσθηση πως γνωρίζουν εκείνοι περισσότερα πράγματα.
- Μπορεί να παρουσιάσουν μαθησιακές δυσκολίες.

- Μπορεί να παραμεληθούν από τους γονείς, επειδή οι δεύτεροι πιστεύουν πως δεν τους έχουν ανάγκη.

Συχνά παρατηρούμε να επικρατεί ο μύθος ότι τα χαρισματικά παιδιά μπορούν να καταφέρουν μόνα τους, πράγμα το οποίο δεν έχει καμία βάση.

Το περιβάλλον θεωρεί πως ένα χαρισματικό παιδί μπορεί να κάνει τα πάντα. Αυτή η στάση, εκτός από την ευθύνη που γεμίζει τον μαθητή, καθιστά δύσκολη και την αναγνώριση των αδυναμιών τους από τους ίδιους, με αποτέλεσμα κάθε είδος προσωπικού περιορισμού να απορρίπτεται.

Τα παιδιά αυτά, όπως και όλα τα συνομήλικά τους, έχουν ανάγκη τη στήριξη τόσο του οικογενειακού όσο και του σχολικού τους περιβάλλοντος. Το πώς νιώθουν τα χαρισματικά παιδιά σε συναισθηματικό επίπεδο δε συμβαδίζει πάντα με τις πνευματικές τους ικανότητες. Ευφυέστερος δε σημαίνει και ευτυχέστερος, υγιέστερος ή πιο πετυχημένος.

Ο συναισθηματικός κόσμος των χαρισματικών μαθητών είναι γεμάτος με ευθύνες, ενοχές και υποχρεώσεις. Τα παιδιά αυτά έχουν την τάση να παίρνουν ακόμη και επαγγελματικές αποφάσεις πολύ νωρίς, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουν πρόβλημα ως προς το τι να επιλέξουν ανάμεσα σε ένα επάγγελμα που τα εκφράζει ή σε κάποιο άλλο που θα τους προσδώσει κύρος και χρήματα.

Εκπαίδευση και χαρισματικότητα

Παραδοσιακά, η εκπαίδευση των χαρισματικών μαθητών εστιάζει στις γνωστικές τους ικανότητες και αδιαφορεί για τις κοινωνικές και συναισθηματικές τους ανάγκες. Τα τελευταία χρόνια το συγκεκριμένο ζήτημα λαμβάνει περισσότερη προσοχή και γίνεται περισσότερη έρευνα.

Μερικοί υποστηρίζουν πως η χαρισματικότητα προστατεύει από τις λανθασμένες κρίσεις. Ότι οι χαρισματικοί είναι ικανότεροι στην κατανόηση τόσο του εαυτού τους όσο και των γύρω τους, εξαιτίας των γνωστικών ικανοτήτων τους, και έτσι μπορούν να ανταπεξέλθουν καλύτερα σε καταστάσεις στρες, συγκρούσεων και αναπτυξιακής δυσσυχνότητας (Garland & Zigler, 1999).

Στον αντίποδα υποστηρίζεται ότι τα χαρισματικά παιδιά διατρέχουν περισσότερο κίνδυνο να αποκτήσουν προβλήματα προσαρμογής από τους μη χαρισματικούς συνομηλικούς τους· ότι η χαρισματικότητα αυξάνει την ευπάθεια του παιδιού στις δυσκολίες προσαρμογής. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης πιστεύουν ότι τα προικισμένα παιδιά είναι πιο ευαίσθητα στις διαπροσωπικές συγκρούσεις και βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό την αποξένωση και το άγχος, εξαιτίας των ανεπτυγμένων νοητικών ικανοτήτων τους (Neihart, 1999).

Οι Grossberg και Cornell (1988) υποθέτουν ότι τα χαρισματικά παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα προσαρμογής για τους ίδιους λόγους που συμβαίνει και στα υπόλοιπα παιδιά –οικογενειακά, ατομικά και σχολικά ζητήματα– και όχι για ξεχωριστούς λόγους που σχετίζονται με τη χαρισματικότητα. Ωστόσο, η πεποίθηση ότι τα χαρισματικά παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα προσαρμογής που σχετίζονται ειδικά με το ταλέντο τους βρίσκει περισσότερους και ισχυρότερους υποστηρικτές. Η πεποίθηση αυτή παραμένει λόγω των μοναδικών χαρακτηριστικών που ισχύουν γι' αυτούς τους μαθητές.

Τελειομανία και χαρισματικότητα

Η τελειότητα είναι η μεγαλύτερη παρανόηση γύρω από τα χαρισματικά παιδιά. Η επιδίωξη της είναι ο βασικότερος στόχος στη ζωή ενός ανθρώπου. Τα παιδιά αυτά, εξαιτίας των υψηλών στόχων που θέτουν για τον εαυτό τους, όταν δεν τους επιτύχουν συχνά νιώθουν μαιωμένα. Επιπλέον η διαρκής αναζήτηση της τελειότητας μπορεί να δημιουργήσει άγχος. Βέβαια η χαρισματικότητα και η τελειομανία συχνά συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο. Και αυτό συμβαίνει γιατί:

- Οι χαρισματικοί μαθητές θέτουν υψηλούς στόχους
- Συχνά τα καταφέρνουν στις ίδιες δραστηριότητες καλύτερα από τους συνομηλίκους τους
- Πολλές φορές δε βρίσκουν ενδιαφέροντα τα σχολικά θέματα και, αφού τα επιλύσουν, προσπαθούν να πετύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Κάποιοι επιστήμονες όμως βλέπουν και μια θετική πτυχή της αναζήτησης της τελειότητας. Συχνά βοηθάει τα άτομα να θέτουν στόχους και να εξελίσσονται. Μετά από σωστή καθοδήγηση και αφού το άτομο αποδεχτεί αυτό το χαρακτηριστικό, μπορεί να δουλέψει πάνω σε αυτό και να το μετατρέψει σε χρήσιμο εργαλείο.

Προβλήματα και ανησυχίες γονέων

- Συχνά οι γονείς εμφανίζουν στρες, εξαιτίας της δυσκολίας να διαχειριστούν τη χαρισματικότητα των παιδιών τους.
- Οι γονείς πρέπει να αγωνίζονται διαρκώς για τις υπηρεσίες που χρειάζονται τα παιδιά τους, μιας και η επικρατούσα άποψη είναι πως αυτά τα παιδιά είναι ήδη ευλογημένα και δε χρειάζονται τη στήριξη του κράτους και του συστήματος γενικότερα.
- Ένα χαρισματικό παιδί μπορεί να επηρεάσει τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια. Το ζευγάρι μπορεί να διαφωνεί σχετικά με την ανατροφή του παιδιού και τα αδέλφια να νιώθουν ανάκαινα να ανταγωνιστούν τις επιδόσεις του χαρισματικού αδερφού.

Προτάσεις

Ο δάσκαλος είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας, καθώς μπορεί να επηρεάσει και να συμβάλλει σε διάφορους τομείς στην εξέλιξη ενός χαρισματικού παιδιού. Θα πρέπει να δρα συμβουλευτικά, δίνοντας κατευθύνσεις στους γονείς, έτσι ώστε εκείνοι να καλλιεργούν τις νοητικές ικανότητες και τα ταλέντα του παιδιού, να χαίρονται και να βλέπουν τη χαρισματικότητα ως δώρο, χωρίς όμως να της δίνουν υπεραξία, η οποία θα οδηγούσε τυχόν σε αλαζονεία του παιδιού, αλλά και να ζουν στους εντατικούς ρυθμούς της χαρισματικότητας, χωρίς να παραμελούν τους εαυτούς τους, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος της συναισθηματικής εξασθένησης.

Φαίνεται σκόπιμο να διεξαχθούν περισσότερες έρευνες στον τομέα της προσαρμογής των χαρισματικών μαθητών και της γενικότερης συναισθηματικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης. Η συνεχής έρευνα σε αυτούς τους τομείς θα διευκολύνει την καλύτερη κατανόηση του χαρισματικού πληθυσμού, την καλύτερη αναγνώριση των ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο συναισθηματικών προβλημάτων και την αποτελεσματικότερη θεραπεία και καθοδήγησή τους (Nail & Evans, 1997).

Περαιτέρω έρευνα με βελτιωμένη μεθοδολογία, όπως αυξημένο μέγεθος δείγματος, δειγματοληψία από χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές οικογένειες και διαφορετικούς πολιτισμούς θα αποδειχθεί ευεργετική στην κατανόηση και στην

αντιμετώπιση των κοινωνικών και συναισθηματικών αναγκών των προικισμένων παιδιών (McCallister, Nash, Meckstroth, 1996, Nail, Evans 1997). Αυτό θα συμβάλει στην αύξηση της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων και στη συνέχεια μπορούν να γίνουν ακριβέστεροι ισχυρισμοί σχετικά με τις ανησυχίες προσαρμογής των χαρισματικών. Πάντα βέβαια πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας ότι δεν πρόκειται για μία ομοιογενή ομάδα και να δίνουμε την πρέπουσα σημασία στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Βιβλιογραφία

Avery, Maria, (2012), *Understanding Creatively Gifted Students*

Heller, Kurt, (2004), *Identification of Gifted and Talented Students*

Jackson, S. & Moyle, V. & Piechowski, M. (2009), *Emotional Life and Psychotherapy of the Gifted in Light of Dabrowski's Theory*

Kreger Silverman, Linda, (1999), *Perfectionism: The Crucible of Giftedness*

Neihart, M. (1999), *The impact of giftedness on psychological well-being*

Peterson, J. (2009), *Myth 17: Gifted and Talented Individuals Do Not Have Unique Social and Emotional Needs*

Versteynen, Linda, *Issues in the social and emotional adjustment of gifted children: What does the literature say?*

Καριώτη, Μ., *Συναισθηματική υποστήριξη χαρισματικών μαθητών στο ελληνικό δημοτικό σχολείο*

Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Δημοσιευμένο στο περιοδικό *Νέα Παιδεία*, 109, 164-176, *Χαρισματικοί μαθητές: Μπορεί ο επαγγελματικός προσανατολισμός να ανταποκριθεί στα ιδιαίτερα ταλέντα τους;*

Τζανετής, Δ., *Προβλήματα και ανησυχίες των χαρισματικών και ταλαντούχων παιδιών και των γονέων τους*

